COLOCVIU STRATEGIC

Nr. 8
August 2014

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ŞI SECURITATE

BOSNIA ŞI HERŢEGOVINA – SPAŢIU DE LARGĂ DIVERSITATE ETNICĂ

Ruxandra-Valentina PĂUNICĂ

În urma destrămării Iugoslaviei, Bosnia şi Herţegovina (BiH) şi-a câştigat independenţa, după un război sângeros, ce a durat aproximativ trei ani şi jumătate. BiH este o ţară în Europa de sud-est cu o populaţe de circa patru milioane de locuitori (datele parţiale ale recensământului din octombrie 2013 arată o scădere la 3,7 milioane de locuitori), care are trei etnii constituente: bosniacii, sârbii bosniaci şi croaţii bosniaci. Alţi locuitori aparţnând altor grupuri etnice nu au statutul de „constituenţi”. Un cetăţean al BiH, indiferent de etnie, este de obicei numit bosniac. BiH a fost una din cele 6 republici ale Iugoslaviei iar în prezent este descentralizată şi împărţită, din punct de vedere administrativ, în două entităţi, Federaţia BiH şi Republica Srpska. Cele două entităţi sunt despărţite de o zonă tampon, aflată sub jurisdicţie internaţională, respectiv Districtul BRCKO.

Limba – liantul naţiunilor şi etnicilor acestora

Într-o perioadă în care ţările din Uniunea Europeană sunt lovite de convulsiile generate de către ascensiunea partidelor radicale şi a euroscepticilor, care au câştigat un număr important, şi în acelaşi timp periculos, de deputaţi în Parlamentul European, o variantă diferită a Războiului Rece continuă să se desfăşoare în Bosnia şi Herţegovina.

Războiul Rece, a cărui finalizare a fost anunţată la sfârşitul anilor '90, a îmbrăcat o nouă formă, în BiH, după încheierea războiului și semnarea Acordului de la DAYTON, la sfârșitul anului 1995. Mai mult, în cursul procesului de destrămare a Iugoslaviei, tendinţele naţionaliste în fostele state iugoslave, dar mai ales în BiH, s-au accentuat. De atunci şi până în prezent, tensiunile etnice, în general latente, dar uneori vizibile, prin promovarea şi întreţinerea discursului naţionalist etnic, mai ales de către liderii politici bosniaci şi bosniaci-sârbi, au arătat necesitatea unei supravegheri internaţionale, atât instituţional cât şi militar.

Prezenţa instituţiei Înaltului Reprezentant în BiH (OHR), arată că instituţiile la nivel statal şi cel al entităţilor nu au făcut progrese în ceea ce priveşte mecanismele de coordonare instituţională între cele 3 niveluri, instituţia Înaltului Reprezentant menţinându-şi puterea de a recomanda, impune sau chiar anula anumite decizii, hotărâri sau legi care contravin normelor europene. De asemenea, această instituţie are prerogativele de a demite anumiţi demnitari care în-

calcă drepturile omului, sunt crimnali de război sau care nu respectă Constituţia BiH.

Autorităţile fiecărei ţări suverane, nou formate, au început să folosească limba cu scopul făuririi naţiunii respective. Astfel sârba, croata, bosniaca şi muntenegreana au devenit limbi oficiale aparte, iar termenul „limbă sârbo-croată", apărut tot din motive politice, era deja considerat compromis. Limba sârbo-croată este un termen de specialitate creat de lingvişti sârbi şi croaţi pentru a desemna limba vorbită de sârbi, croaţi, bosniaci şi muntenegreni.

În fosta Iugoslavie, limba sârbocroată era și denumirea uneia dintre limbile oficiale, pe lângă limba slovenă şi limba macedoneană. Variante oficiale ale acestei denumiri mai erau „limba croato-sârbă", „limba sârbă sau croată" şi „limba croată sau sârbă". Unii lingvişti croaţi, printre care se află şi Dubravko Škiljan, cred că cele patru limbi standard sunt una şi aceeaşi limbă din punctul de vedere al lingvisticii. Radoslav Katičić spune, în legătură cu graiurile croate din Herțegovina şi cele sârbe, că sunt „dialecte diferite ale aceleiaşi limbi. Snježana Kordić afirmă că este vorba de o limbă unitară atât din punct de vedere lingvistic, cât şi sociolingvistic, şi că nu există niciun motiv să nu se mai numească sârbocroată.

Alţi lingvişti adoptă termenul diasistem slav de centru-sud, de exemplu Svein Mønnesland, care scrie: „Limba vorbită de croaţi, sârbi, musulmanii din Bosnia (sau bosniaci) şi muntenegreni poate fi calificată ca o singură limbă slavă, în sens lingvistic […]. Această limbă sau *arie lingvistică* situată între limbile slovenă si bulgară/ macedoneană poate fi numită slavă de centru-sud (pentru a evita termenul contestat sârbo-croată)".

Limba şi frontierele etno-naţionale

Biroul Înaltului Reprezentant (OHR) practică o politică neintervenţionistă, prin care încearcă să determine actorii politici şi decidenţii bosniaci să se autoguverneze.

Aceeaşi poziţie a fost adoptată de către OHR şi în legătură cu un subiect etnic foarte fierbinte şi cu puternică încărcătură emoţională: greva elevilor boşniaci din municipalităţile Vrbanjic şi Konjevic Polje. Deşi OHR a recomandat să se aplice prevederile constituţionale, situaţia elevilor este dramatică, întrucât aceştia au pierdut anul şcolar, din cauza faptului că ministrul Educaţiei din Republica SRPSKA nu a dorit să ofere elevilor boşniaci din cele două municipalităţi, o curriculă şcolară în limba boşniacă şi profesori boşniaci, diferiţi de cei care le predau elevilor bosniaci, de etnie sârbă. Părinţii elevilor boşniaci, susţinuţi de către liderii politici boşniaci, reclamă faptul că nu se respectă anexa 7 din Acordul de la Dayton, cu privire la drepturile tuturor cetăţenilor refugiaţi şi strămutaţi, la muncă, educaţie şi sănătate.

Subiectul a oferit prilejul politicienilor boşniaci şi bosniaci-sârbi, de a continua retorica naţionalistă, mai ales în contextul apropiatei campanii electorale pentru viitoarele alegeri generale ce urmează a se desfăşura în luna octombrie 2014.

O implicare mai mare, privind acest subiect, a avut-o OSCE, dar această instituţie internaţională a urmărit, mai ales, posibilele aspecte de încălcare a drepturilor omului iar până în prezent nu a putut media o soluţie care să convină părţilor. Implicarea celor două instituţii a generat reacţii diferite din partea liderilor politici din R. Srpska şi din Federaţia BiH. Astfel, liderii din R. Srpska au găsit un alt motiv pentru a cere desfiinţarea OHR, considerând că această instituţie nu este necesară, nu este eficientă, fiind doar un spectator care se poziţionează părtinitor către etnia musulmană. Liderii politici boşniaci susţin continuarea misiunii OHR dar cer implicarea mai activă a acesteia în situaţiile de radicalism etnic a liderilor sârbi din R. Srpska.

Autorităţile centrale din BiH au găsit o formulă pentru a trata împreună bosniaca, croata şi sârba, considerându-le totodată limbi aparte. Aceasta se manifestă, de exemplu, în programele şcolare de limbă maternă, care sunt unice pentru cele trei limbi.

Ruxandra-Valentina PĂUNICĂ este student în cadrul Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I", Facultatea de Securitate şi Apărare, Specializarea „Comunicare publică şi interculturală în domeniul securităţii şi apărării".

Deşi aceste programe sunt unice, există politicieni care promovează ideea unor programe şcolare diferenţiate, mai ales pentru elevii bosniaci (musulmani), care învaţă în şcolile din Republica Srpska, acolo unde etnicii bosniaci-sârbi sunt majoritari.

Aceste idei sunt îmbrăţişate, mai ales, de către părinţii bosniaci cu un nivel de educaţie scăzut, care, neînţelegând manipularea pur politică şi electorală a demersului, îşi determină copiii să boicoteze cursurile şcolare. Acest fapt s-a întâmplat în anul şcolar 2013 – 2014, în două din municipalităţile din R. Srpska (Kotor Varos şi Bratunac), acolo unde, datorită absenţelor îndelungate, elevii bosniaci au fost exmatriculaţi şi urmează să repete anul.

Deşi toate popoarele constituente vorbesc aceeaşi limbă, cu nuanţe dialectice diferite, foarte sensibile, etnicii bosniaci sârbi şi cei bosniaci croaţi susţin că limba pe care o vorbesc este sârba, respectiv croata şi nu recunosc limba bosniacă. Apare astfel o sabotare, neoficială, a limbii oficiale a BiH, respectiv limba bosniacă.

Barierele lingvistice în ceea ce priveşte folosirea limbii pentru cele trei popoare constituente sunt întâlnite frecvent în discuţiile purtate de membrii aceleiaşi etnii, dar ele nu escaladează la nivel macro, deşi retorica politicienilor naţionalişti poate reaprinde orgolii etnice bazate pe folosirea limbii şi a supremaţiei unei confesiuni religioase faţă de celelalte două.

Tipuri de politici lingvistice promovate de la crearea BiH

În 1991, după prăbuşirea comunismului, cu un masiv sprijin extern, naţionaliştii din fostul spaţiu iugoslav au câştigat primele alegeri cu mai multe partide şi au format guvernul de coaliţie, în ciuda unor obiective contradictorii: naţionaliştii musulmani doreau un stat centralizat independent al Bosniei şi Herţegovinei, naţionaliştii sârbi doreau un stat dependent de Belgrad, iar croaţii doreau să se alăture statului croat independent.

Acordul de pace de la Dayton a condus la implementarea păcii, „dar a contribuit la formarea unei ţări complexe, asemănătoare Bizanţului, în care s-a accentuat diviziunea pe criterii etnice" a cetăţenilor ei. "Creatorii Acordului de pace de la Dayton au sperat ca, de-a lungul timpului, să se ajungă la conciliere şi să se estompeze liniile de demarcare interetnice, dar în loc de aceasta, prăpastia s-a adâncit, iar tinerele generaţii cresc fără să aibă minimul sentiment al identităţii naţionale comune”. Căsătoriile mixte între etnicii musulmani bosniaci, catolicii croaţi şi ortodocşii sârbi sunt mult mai rare decât înainte de război, iar copiii din cadrul etniilor constitutive - Federaţia BiH şi Republica Srpska - cresc în condiţii de relaţii reciproce minime.

Limba bosniacă devine oficială şi se elaborează standardul ei în urma înfiinţării statului independent Bosnia şi Herţegovina. Datorită acestor aspecte, s-a considerat că este necesară intervenţia deliberată a statului în materie de limbă, intervenţie care trebuie să se bazeze pe principiul supremaţiei individului asupra limbii. Principiul se bazează pe faptul că a proteja o limbă înseamnă a proteja vorbitorii acestei limbi şi, întrucât majoritatea covârşitoare a statelor pluri-lingve se caracterizează prin tensiuni lingvistice generatoare de instabilitate socială, politică şi economică, guvernele care doresc să menţină unitatea naţională şi coeziunea socială sunt obligate să intervină pentru a asigura funcţionarea normală a limbilor în contact.

Politici sociale actuale politico-lingvistice pentru BiH

Deşi toate cele 3 popoare constituent folosesc ca izvor limba sârbo-croată, diferenţele de dialect sunt uşor de identificat de către vorbitorii unei limbi, în comparaţie cu vorbitorii celorlalte două limbi. De asemenea, numele cele mai uzuale din cele 3 etnii sunt, în general, destul de diferite, apartenenţa populaţiei fiind uşor de stabilit după aceste nume, care se identifică cu cele 3 popoare constituente. Bosnia şi Herţegovina încă are trei steaguri separate, trei imnuri separate, chiar şi două alfabete distincte. Imnul de stat este doar o melodie, întrucât nimeni nu

poate fi de acord cu cuvintele. Constituţia BiH este unică în lume, întrucât este scrisă doar în limba engleză, fiind de fapt o anexă a Acordului de pace semnat la Dayton. Din cauza acestui fapt, discuţiile despre modificarea constituţiei sunt pur utopice sau limitate doar la vârful clasei politice, populaţia de rând neavând, practic, acces la prevederile acesteia.

Accentuarea tensiunilor politice din BiH, generate de apropierea alegerilor generale din octombrie 2014, a făcut ca decidenţii politici să abandoneze propunerea de schimbare a Constituţiei, care ar fi prevăzut amendamente privitoare la politicile lingvistice la nivel statal, care să reducă nemulţumirile etniilor minoritare din cele două entităţi.

În acest moment, etniile minoritare (bosniacii din Republica Srpska şi bosniacii sârbi din Federaţia BiH) reclamă faptul că nu beneficiază de programe şcolare şi profesori în limba maternă, respectiv în limba boşniacă şi limba sârbă.

De aceea, unul din principalele subiecte ale campaniei electorale pentru alegerile generale din octombrie 2014, este tema modificării constituţiei, în fapt, un element de manipulare a populaţiei, care nu posedă mijloacele efective de informare cu privire la schimbările necesare, în comparaţie cu vechea constituţie. Cu toate acestea, atât comunitatea internaţională, cât şi comentatorii politici, sunt de acord că este necesară intrarea într-o nouă etapă, prin adoptarea unei noi Constituții, care ar putea include accentul pe cetăţenie mai curând decât pe etnie, pe eficienţa actului de guvernare decât pe salvarea aparenţelor reconcilierii prin algoritmi etnici de alocare a posturilor.

CONCLUZII:

- *Războiul din BiH a distrus relaţiile create între cele trei comunităţi, în timpul fostului preşedinte comunist, Iosib Broz Tito.*
- *La 20 de ani de la sfârşitul războiului, aspiraţiile pentru un stat bosniac multi-etnic şi multi-cultural nu au devenit realitate.*
- *Atât comunitatea internaţională, cât şi analiştii politici, sunt de acord că este necesară intrarea într-o nouă etapă, prin adoptarea unei noi Constituţii, care ar putea include accentul pe cetăţenie mai curând decât pe etnie, pe eficienţa actului de guvernare decât pe salvarea aparenţelor reconcilierii prin algoritmi etnici de alocare a posturilor.*

COLOCVIU STRATEGIC este o publicaţie a Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate ce include rezultate ale unor cercetări în domeniu, opinii şi puncte de vedere ale unor specialişti din ţară, sau doctoranzi, masteranzi, din armată şi societate, implicaţi în cercetarea ştiinţifică din domeniul securităţii.

Publicaţie realizată cu sprijinul Editurii
Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I"
Redactor: Mihai ZODIAN
Supliment al revistei *IMPACT STRATEGIC*
ISSN: 1842-8096; B: 0650/74/2015

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şos. Panduri, nr. 68-72, Sector 5, Bucureşti
Telefon: 021.319.56.04, Fax 021.319.55.93
e-mail: cssas@unap.ro
http//:cssas.unap.ro